

Sociologin som försvann

Av fil. kand. LEIF G. W. PERSSON, Stockholm

1. Om innehållet i denna framställning.

"I stood for a minute or two to collect myself, for I was dazed with the horror of the thing. Then I began to think of Holmes' own methods and to try to practice them in reading this tragedy. It was, alas ! only too easy to do. During our conversation we had not gone to the end of the path, and the alpenstock marked the place where we had stood. Two lines of footmarks were clearly marked along the further end of the path, both leading away from me. There were none returning. I lay upon my face and peered over the chasm, with the spray spouting up all around me. I could only see here and there the glistening of moisture upon the black walls, and far away down at the end of the shaft the gleam of the broken water. I shouted, but only that same halfhuman cry of the fall was borne back to my ears." (Cit. Dr. Watson i Arthur Conan Doyle's novell *The Final Problem*, London 1893.)

Varje framställning måste avgränsas. Denna handlar om hur skandinavisk, och speciellt svensk, kriminologi har påverkats av amerikansk kriminalsociologi och vad detta har betytt för ämnets problemorientering och teoribildning. Det är en kritisk betraktelse i så måtto att den är negativt inställd till de påverkansprocesser som den beskriver. Den utmynnar i en förhoppning om att den kriminologiska orsaksforskningen i Skandinavien skall återfinna det samhällsorienterade synsätt som gick förlorat i det stora landet i väster. Större under än så har ju faktiskt inträffat. Våren 1894, tre år efter tragedin vid Reichenbachfallet, uppsöks Dr. Watson i sin bostad av en äldre man, luggsliten, böjd, med vita polisonger och bärande på en trave böcker. Masken faller. Den störste av alla detektiver har återvänt. (*The Adventure of the Empty House*, London 1903.)

2. Kriminologi — en tvärvetenskap?

Termen kriminologi betyder ordagrant läran om brott, brottsvetenskap. Enligt Bonger så användes uttrycket första gången av den franske antropologen Topinard i ett arbete från 1879. (Mannheim 1960, 1972 års uppl. sid. 1.)

Äldre litteratur i ämnet betonar starkt kriminologins karaktär av tvärvetenskap. Den troligen mest lästa historiska översikten, Mannheims *'Pioneers in Criminology'* (1960) behandlar sjuotton olika förgrundsgestalter inom kriminologin. Av dessa är åtta jurister, fem läkare, två sociologer, en geograf och marinofficer och en arkitekt. Samtliga är döda sedan mer än trettio år. Den

äldste av dem, Cesare Beccaria grundaren av den klassiska skolan, avled 1794.

Att kriminologin är en tvärvetenskap tycks allmänt accepterat bland de forskare som i dag är verksamma inom området. Den synen redovisas genomgående i elementära läroböcker och introduktioner till ämnet. (Se ex. Agge 1955 sid. 25—28, Buchholz m. fl. 1971 sid. 14, Christie 1965 sid. 16, Clinard 1964 sid. 1—3, Cressey & Ward 1969 sid. xii, Exner 1949 sid. 3, Fredriksson 1962 sid. 10—12, Hurwitz & Christiansen 1968 sid. 11—14, Kinberg 1948 sid. 320, Mannheim 1965 sid. 3—21, Sutherland och Cressey 1970 sid. 3, Uusitalo 1973 sid. 101, Wolfgang m. fl. 1970 sid. 1.) Den skandinaviske kriminologen Knut Sveri uttrycker således följande uppfattning: „En god kriminolog måste vara något av en polyhistor, i det att han måste ha kännedom om arvslära, psykologi, psykiatri, sociologi, socialpsykologi, juridik, medicin, förvaltning, penologi, tidigare kriminologiska undersökningar och vetenskaplig metodlära.“ (Cit. Sveri 1959 sid. 9—10.) En liknande inställning framkommer hos George B. Vold i dennes klassiska lärobok 'Theoretical Criminology.' (1958)

“The explanation of criminal behavior is not independent of or different from the explanation of non-criminal behavior. Attempts to formulate more satisfactory theories of human behavior in general constitute the principal content of the whole group of 'human behavior' sciences, namely biology, physiology, medicine, psychiatry, psychology, social psychology and sociology.” (Cit. sid. 3.)

Det intressanta i detta är dock inte likheten i uppfattningarna hos den unge skandinaviske kriminologen Sveri och hans ryktbare amerikanske kollega. Det intressanta är istället skillnaden mellan juristen Sveri, som uppfattar kriminologin som ett allmänt samhällligt problemområde där kriminologernas främsta uppgift är att integrera bidragen från de olika disciplinerna (sid. 10, jmf Buchholz m. fl. sid. 14) och den amerikanske sociologen Vold med sin självklara syn på kriminologin som en beteendevetenskap.

“The discussions of crime (hos Vold) are merely illustrative material. The book represents a theoretical interpretation which quite obviously could apply to any area of social life. Classical conflict theory in Volds formulation is reduced to an economical model: individual is played down in a worthy tradition extending in western thought from Polybius to Hobbes and in sociological conflict theory from Bagehot to Oppenheimer — the sheep-like character of man is emphasized. The primary flow of influence is from group to personality, not otherwise.” (Cit. Martindale 1960 sid. 202.)

För att ta ytterligare två aktuella och representativa exempel på hur kriminologer ser på sitt ämne så vill jag hänvisa dels till den finske sociologen Paavo Uusitalos definition av en krimino-

log (1973), dels till den ämnesbeskrivning som ges i Wolfgang, Savitz och Johnstons kända antologi. (1970)

Uusitalo använder begreppet kriminolog i betydelsen av en „forskare, utredare eller planerare som har samhälls- eller beteendevetenskaplig forskarutbildning och teoretiska kunskaper om brottslighet som ett samhällsligt fenomen.“ (Sid. 101) Hos Wolfgang, Savitz och Johnston är kriminologi “the use of scientific methods in the study and analysis of regularities, uniformities, patterns and causal factors related to crime and criminals and the social reactions to both.” (Sid. 1)

Samstämmigheten hos olika författare är påfallande. Cressey & Ward beskriver den arbetsfördelning som vuxit fram inom ämnet, på följande sätt. (1969)

“... criminology was characterized by an informal division of labor: sociologists spent most of their time studying the nature and distribution of crime and delinquency; psychiatrists and psychologists directed most of their attention to the developmental histories of certain types of individual offenders, most frequently those who committed crimes of violence. ... In recent years, however, there has emerged in the field of social psychology a body of theory that emphasizes the impact of culture and patterns of social interaction upon the behavior of individuals. Social psychology may be seen as the bridge over the gap between traditional sociological and psychological perspectives.” (Cit. sid. xii.)

Ordet tvärvetenskap tycks för många kriminologer innebära något positivt. Att man angriper ett vetenskapligt problemområde från flera discipliner, granskar skilda delproblem och arbetar på olika förklaringsnivåer uppfattas som en sund forskningsstrategi och som en garanti för vetenskaplig objektivitet. Det behöver naturligtvis inte alls vara på det viset. Kriminologins tvärvetenskaplighet är en empirisk fråga. Om brottsligheten låter sig förklaras av vissa faktorer och på en viss teoretisk nivå finns det självfallet inget utrymme för det traditionella tvärvetenskapliga betraktelsesättet. Jag tror nu inte att så är fallet. Men jag anser också att kriminologins påstådda tvärvetenskaplighet är en myt. Det finns en koncentration inom ämnet till vissa frågor och vissa typer av förklaringar. Jag tror heller inte att den dominerande inriktningen har varit särskilt framgångsrik och jag vill därför förespråka ett något annorlunda angreppssätt.

När man försöker bestämma vad kriminologi egentligen är så måste detta självklart ske utifrån vad kriminologer faktiskt är sysselsatta med. Det säger sig självt att om det finns en uttalad tyngpunkt i denna verksamhet, i valet av problem och sätten att lösa dessa, så måste denna i hög grad påverka innehållet i ämnesdefinitionen. Den utvecklingsbeskrivning som Cressey & Ward ger avser amerikanska förhållanden. Icke desto mindre är den

synnerligen intressant även för skandinavisk kriminologi genom den påverkan som den senare har utsatts för från amerikanskt håll. Jag menar att just inflytandet från amerikansk kriminologi har medfört att sociologiämnet i sig inte förmått bredda kriminologin och öka dess samhällsvetenskapliga karaktär. Effekten har istället varit den att kriminologin i Norden har fått sin innebörd av individuellt orienterad beteendevetenskap ytterligare förstärkt. Skillnaden jämfört med tidigare är att innehållet i de teoretiska förklaringarna har pressats från psykiatri och psykologi i riktning mot socialpsykologin. Tyngdpunkten har kommit att ligga vid en socialpsykologi av mycket speciellt innehåll, inte vid en samhällsvetenskap eller ens en generell beteendevetenskap. (Jmf Christie 1965 sid. 15, 1971 sid. 121—140.) Som jag påpekat tidigare anser jag att det är en synnerligen olycklig utveckling och jag skall försöka motivera varför.

3. *Tvårvetenskapen som aldrig blev av. Något om utvecklingen i USA.*

Det klaraste uttrycket för en socialpsykologisk dominans inom kriminologin ges helt naturligt av den amerikanska forskningen på området. Det är ju i USA som den uppstått och utvecklats. Till skillnad från Cressey & Ward vill jag dock hävda att det är fråga om en dominans av ganska tidigt datum. Den är i vart fall äldre än de s.k. delkultur- och interaktionsperspektiven i kriminologisk tappning.

Den allra första amerikanska kriminologin visade en klart praktisk kriminalpolitisk inriktning. De personer som under 1800-talets senare del och början av 1900-talet arbetade med kriminologiska frågeställningar hade ofta en mycket tydlig anknytning till det kriminalpolitiska systemet. Det var fråga om jurister, läkare och fängelseadministratörer. Det handlade heller inte om kriminologisk forskning i en etiologisk eller deskriptiv bemärkelse utan mer om att på ett rationellt sätt omsätta sin politiska ideologi i det dagliga arbetet. De amerikanska kriminologerna var det praktiska livets män. De var konservativa, pragmatiker och puritaner. (Se Eriksson 1966, Mannheim 1960 sid. 1—35, 177—207, Platt 1969 sid. 9—43, Radzinowicz 1966 sid. 29—100, jmf Janson 1964 sid. 105—107.) Konkret så gällde deras problem hur man på bästa sätt skulle åtgärda och handskas med definierade lagöverträdare av traditionellt snitt. Man saknade i påfallande hög grad motsvarigheter till europeer som Guerry, Quételet, Comte, Tarde, Durkheim, Mayhew, Booth och, senare, Bonger.

Översiktliga utvecklingsbeskrivningar medför alltid risker. Jag tror dock inte att jag gör mig skyldig till något större fel om jag

påstår att den egentliga amerikanska kriminologin mycket tidigt kom att behärras av två sociologiskt orienterade skolor, nämligen dels de teorier om kulturöverföring och social inlärning som utvecklades bland företrädare för Chicagoskolan under 10-, 20- och 30-talen, dels den riktning av något senare datum som man sammanfattande brukar kalla för anomitraditionen. (Se Cloward 1959 sid. 164, Rubington & Weinberg 1971 sid. 119—126, Taylor m. fl. 1973 sid. 91.)

“Anomie . . . became one of the two sources of the dominant sociological perspectives on (deviant behavior). . . . The other source was Sutherlands influential theory of differential association.” (Cit. Rubington & Weinberg sid. 211.)

“. . . two major sociological traditions of thought about the problem of deviant behavior. The first, exemplified by the work of Emile Durkheim and Robert K. Merton may be called the anomie tradition. The second, illustrated principally by the studies of Clifford R. Shaw, Henry D. McKay and Edwin H. Sutherland, may be called the 'cultural transmission' and 'differential association' tradition.” (Cit. Cloward sid. 164.)

Ända sedan tiden för första världskriget och fram till våra dagar utgör resonemang kring kulturöverföring och social inlärning den teoretiskt-innehållsliga grunden för en mycket omfattande empirisk forskning. (Se äldre undersökningar av bl. a. Anderson 1923, Shaw 1930, Shaw & McKay 1931, 1942, Shaw m. fl. 1929, Trasher 1928, Wirth 1928, Zorbaugh 1929 samt ref. i Park 1952.) Enbart den forskning som utgår från Sutherlands differentiella associationsteori torde med säkerhet ha resulterat i lika många sidor publicerat kriminologiskt material som de som frambragts som ett resultat av den skandinaviska kriminologins samlade forskarmödor under samma tid. Redan 1960 hade Cressey sammanställt en bibliografi över ett 70-tal undersökningar som behandlade denna teori. Antalet undersökningar som publicerats i dag torde väl överstiga hundratalet enbart i USA. (Sutherland & Cressey 1960, 1970.)

Parallellt med denna riktning, som grundats av kända namn inom kriminologin som Park, Burgess, Shaw, McKay och Sutherland, löper den amerikanska anomitraditionen där Robert K. Merton 1938 gav ut sina första försök att utveckla Durkheims anomibegrepp till en generell teori om orsakerna till avvikande beteende. (Merton 1939 sid. 672—682, jmf Merton 1957, 1968, Parsons 1951, se Rubington & Weinberg 1971 sid. 124.) Den forskning som anomiuppfattningen genererar torde i sin tur, till omfattning och inflytande, vara väl jämförbar med de tidigare nämnda kulturöverföringsresonemangen. (Merton 1964) “Between 1955 and 1964, a total of sixty-four researches based on

the theory appeared in the sociological literature.” (Cit. Rubington & Weinberg sid. 124.)

Under 1950-talet gör man de första mer seriösa försöken att sammansmälta teorierna om social inlärning/kulturöverföring och anomi till en teoretisk syntes. Resultatet blir de s.k. delkulturteorierna där anomibegreppet läggs som den strukturella grunden för de gruppprocesser och den negativa sociala inlärning på gruppnivå som sägs vara kriminalitetens och det avvikande beteendets orsak. (Se bl. a. Cohen 1955, Cloward 1959, Cloward & Ohlin 1960, jmf Miller 1962, Sykes & Matza 1957, Kitsuse & Dietrick 1968.)

Det traditionellt sociologiska draget i anomiforskningen och i de socialekologiska arbetena inom Chicagoskolan är till en början ganska uttalat och arbeten av denna karaktär är vanliga långt in på femtiotalet. (Se bl. a. Lander 1954, Bordua 1958, Polk 1958 samt ref. i Merton 1964 och Shaw & McKay 1969.) Teorierna utgör förklaringar där epidemiologiska beteendevariationer analyseras med utgångspunkt från sociala, ekonomiska och demografiska strukturvariabler. Redan Sutherlands differentiella associationsteori innehåller dock tydliga socialpsykologiska moment och de tillämpningar och tolkningar som görs av den förs tidigt över på den individuella beteendenivån och på gruppprocesser. (Se Sutherland & Cressey 1960.) Sociologin är på glid mot det som man vanligen brukar beteckna som socialpsykologi.

Det ursprungliga teoretiska underlaget lämnade i själva verket mycket gott utrymme för en sådan utveckling. Inom Chicagoskolan, och speciellt hos Sutherland, finns ett klart inflytande från de tidiga symboliska interaktionisterna och man lägger stor vikt vid sociala inlärningsprocesser på gruppnivå. (Se bl. a. Martindale 1960 sid. 252—256, 339—364, Burgess & Akers 1966, Cressey & Ward 1969 sid. 420—425.) De primärgruppsrelationer i familjen, kamratkretsen och den närmaste boendemiljön som spelar en så central roll inom denna teoretiska riktning ger naturligt nog god plats för de då existerande psykologiska och socialpsykologiska kunskaperna om grupper, inlärning och grupp-kommunikation. (Se ref. i Burgess & Akers 1966, Cressey 1960 sid 47—58.) De sociala strukturvariabler som upptog huvudparten av, i vart fall de empiriska, ansträngningarna hos de tidiga företrädarna för Chicagoskolan tenderar att tonas ned hos senare författare till förmån för empiri och analys som rör socialpsykologiska och psykologiska processer på grupp- och individnivå.

En liknande trend är också märkbar inom anomitraditionen. Vad som händer är att Mertons adaptationsschema och hans roll-resonemang ägnas ett växande intresse på bekostnad av den strukturella nivån i teorin. Övergången från en mer traditio-

nell sociologi, med strukturvariabler på samhällsnivå och en epidemiologisk beteendesyn, till en socialpsykologiskt orienterad forskning, med orsaksvariabler på grupp och individnivå och individuellt beteende som beroendefaktor, blir något som följer naturligt. Särskilt Cohens utveckling av det Mertonska schemat är intressant, dels genom den vikt han lägger vid grupprocesser, dels genom den psykoanalytiska förklaring som han för in. Kriminellt och avvikande beteende blev på den yttersta avgörande förklaringsnivån en psykoanalytiskt inspirerad reaktionsbildning. Låt vara av kanske mer 'samhälleliga' orsaker än vad som vanligen hävdats inom psykoanalysen. (Cohen 1955, jmf Brenner 1973 sid. 83 ff samt Settergren & Humble 1974 för ett modernt svenskt exempel.)

"... we could expect the delinquent boy who, after all, has been socialized in a society dominated by middle-class morality and who can never quite escape the blandishments of middle-class society to seek to maintain his safeguards against seduction. Reaction — formation in his case, should take the form of an 'irrational', 'malicious', 'unaccountable' hostility to the enemy within the gates as well as without: the norms of the respectable middle-class society." (Cit. Cohen sid. 133.)

4. Radikalismen som kom av sig. Det amerikanska stämplingsperspektivet.

Betraktar man den amerikanska kriminologi som har bedrivits under de senaste tjugo åren, och som avsatt synnerligen tydliga spår inte minst i moderna elementära läroböcker i ämnet, så är dock linjen från social inläring/kulturöverföring och anomi till delkulturteorierna föga representativ. Den ger en ofullständig bild av modern amerikansk kriminologi. Vad jag åsyftar är att den tidigare framställningen inte omfattat den riktning som man bl. a. brukar kalla för interaktions och/eller stämplingsperspektivet.

Stämplingsperspektivet kan ses som en utveckling av den amerikanska huvudriktning inom den sociala behaviorismen som man med ett sammanfattande namn kallat den symboliska interaktionismen. Bland interaktionismens grundare återfinns pionjärer inom amerikansk filosofi och socialpsykologi/sociologi som James, Thomas, Cooley och framför allt Mead. (För ref. till dessa äldre förf. se Martindale 1960 sid. 339—375.

Det moderna stämplingsperspektivet inom kriminologin och avvikande beteendeforskningen förs fram under 1950-talet. Det är således inte frågan om någon tidsmässigt obruten utveckling från den symboliska interaktionismen. Man kan säga att detta teoretiska återuppvaknande sker som en reaktion mot de då för-

härskande anomi- och delkulturteorierna. (Se Becker 1963 sid. 13—14, jmf Clark & Wenninger 1962). Rubington & Weinberg beskriver bakgrunden till den aktuella utvecklingen på följande sätt.

“Competition between Chicago sociology and Harvard sociology (d v s strukturfunktionalism inkluderande anomi) grew out of different conceptions of the sociological enterprise. Harvard had emphasized structure and many of her students developed, refined and extended the concepts of structuralfunctionalism. Chicago had emphasized social process and social psychology. Opposition between the two schools of thought almost required as a matter of professional selfdefinition that one segment of sociologists study social problems as process while the other could only examine them for their sources in social structure. Sociologists much like other people, shop around for congenial styles of thought. In the process of electing a particular style, they frequently find that other people oppose them because of the choices they have made. Thus the politics of sociology, as it were, constrained sociologists congenial to the Chicago school to join the camp of what later came to be known as labeling. And the same constraints pitted followers of the Harvard school in opposition.” (Cit. sid. 165.)

Det finns en väsentlig skillnad mellan det traditionella tidigare behärskande strukturella och klassrelaterade perspektivet på avvikande beteende och kriminalitet och det som representeras av stämplingsteoretikerna.

“Most sociologists, inspired by Fuller, agree that a social problem consists of a subjective definition, an objective condition and a desire for solution. But sociologists, with a few important exceptions, paid more attention to the objective condition than to the subjective definition. Students of labelling, reversing the emphasis, take a closer look at the process of subjective definition.” (Cit. Rubington & Weinberg sid. 163.)

“The approach (stämpling) is part of a larger move in criminology and sociology against the legacy of positivistic or absolutist notions of crime, deviance and social problems. The approach rejects those genetic, psychological or multifactoral accounts of crime and deviance which stress the absolute nature of the causes of criminality or deviation. It usually, but not necessarily, rejects the standard sociological structural-functional approach to such questions and in its examination of the social process giving rise to deviation it asks 'deviant to whom' or 'deviant from what?' (Cit. Taylor m. fl. 1973 sid. 140).

“The deviant, in short, is made by society in two senses: first that society makes the rules which he has broken and, secondly, that society 'enforces' them and makes a public declaration announcing that the rules have been broken. The making of the deviant, then entails

a process of social interaction. That being the case, the deviant-making process cannot be understood unless rule-making and rule-enforcing procedures or persons are studied." (Cit. Gouldner 1968 sid. 104).

I sin moderna utformning har stämpling kommit att förknippas med amerikanska forskare som Becker, Cicourel, Erikson, Goffman, Kitsuse, Lemert, Scheff och Schur. Det är knappast någon överdrift att säga att få forskare på senare år har utövat ett så kraftigt inflytande på kriminologisk forskning och debatt-innehåll och på det som är modern 'sanning' inom ämnet, som dessa har gjort. (Se ex. Lemert 1951, Becker 1963, Goffman 1963, Erikson 1966, Scheff 1966, Schur 1969, 1971, 1973).

Den innehållsliga utvecklingen av stämplingsteorin är intressant, inte minst som en studie i amerikansk radikalism. Hos Mead och de andra äldre interaktionisterna betraktades individens jag som ett resultat av ett socialt samspel mellan individen och hans omgivning. "A person learned, essentially through language, to take the 'attitudes of the other' towards himself. In so doing, he came to see himself according to that conception." (Cit. Rubington & Weinberg sid. 167, jmf Manning 1973.)

Medan de tidiga interaktionisterna var intresserade av hur individens självuppfattning och beteende formades i samspelet med individens närmaste omgivning så har däremot de moderna företrädarna betonat den stämpling som olika samhällsliga institutioner utför vid sina kontakter med personer som betraktas som avvikare och hur detta negativt påverkar den stämplade individens självuppfattning och fortsatta beteende. Dessutom har man studerat bakgrunden till de regler som dessa stämpningsinstanser agerar utifrån.

"One line of attack of the labeling approach has been to look at the world from the point of view of persons who have actually defined others as deviant as well as from the point of view of those so defined. Another important line of attack has been to study the making and enforcement of social rules." (Cit. Rubington & Weinberg sid. 164.)

I den ursprungliga psykologiska och socialpsykologiska ansatsen på individ och grupp-nivå betraktade man alltså samspelet i smågrupper och dess resultat med avseende på beteende och attityder i allmänhet. I den moderna utvecklingen är det istället fråga om dels ett socialpsykologiskt studium av hur individens avvikande beteende och attityder är relaterade till de 'significant others' som representeras av samhällsliga institutioner som skolan, polisen, domstolarna, barnavården och liknande, dels om något slags socialpsykologiskt ansatt rättssociologisk analys av dessa institutioners bevekelsegrunder och verksamhet. (Se Manning 1973 sid. 123—128.)

Stämplingsperspektivet erbjuder en slags reducerad 'samhällsanalys'. De institutioner som granskas hänger på något sätt i luften. Kritiken har också ofta skjutit in sig på just den idealistiska synen på de betraktade organisationerna.

"... what starts out as an attack upon the official or unofficial powerholders in society (e.g. probation officers, teachers and policemen) emerges as a complex theoretical edifice with arguable psychological assumptions and considerable political ambiguity. Of course, there are definers and defined but what do the definers represent? What interest are they defending? How do their actions reinforce the existing nature of capitalist society? No answers to such questions are provided: the definers are a group of free-floating 'baddies.'" (Cit. Taylor & Taylor 1968 sid. 30.)

Gouldner har riktat mycket skarpa invändningar mot den form av radikalism som stämplingsperspektivet representerar, att ta parti för de svaga i samhället, avvikarna, och istället ifrågasätta normkontrollörernas verksamhet. (Jmf Hirschi 1973.) Gouldner menar att det är fråga om en radikalism på fel nivå. Den angriper inte samhällets toppar utan riktar sig mot de institutioner och befattningshavare i dessa som i sin tur bara är instrument för högre och mäktigare intressen. Stämplingsperspektivet uttrycker en i grunden liberal skenradikalism. I ett samhälle där de styrande intressena både vill behålla sin makt och samtidigt ge intryck av att man är öppen för kritik så faller riktningen väl in. Den utgör en 'kritisk' forskning som är ägnad att stödja såväl de verkliga beslutsfattarna som de 'radikala' forskarna själva.

"It is a sociology that succeeds in solving the oldest problem in personal politics: how to maintain one's integrity without sacrificing one's career, or how to remain a liberal although well-heeled." (Cit. Gouldner 1968 sid. 113.)

5. *Problemsyn och opportunism.*

Amerikansk kriminologi har aldrig varit någon tvärvetenskap vare sig vad gäller val av ansatser eller problemställningar. I allt väsentligt har den utgjort ett skärskådande av individers brottsliga beteende där orsakerna till detta har sökts hos individen själv eller i hans närmaste omgivning. Den brottslighet som man studerat har varit den traditionella tillgrepps- och våldsbrottsligheten. Det samhälle i vilket individen verkar har tagits för givet och sällan ifrågasatts. I dessa avseenden är överensstämmelsen god mellan amerikansk kriminologi och den kriminologi som utförts i Europa och på annat håll i världen efter det att den italienska positivismen slagit igenom. Antagandet om ett samhälleligt konsensus utgör en av den kriminologiska forskningens

hornstenar och får självklara och vittgående konsekvenser för valet av nivå inom den kriminologiska forskningen.

“To insist that there is a consensus in society obviates all discussion of fundamental conflicts of value and interests. There is only one reality and deviance is envisaged as a lack of socialization into it. It is a meaningless phenomenon, the only proper response to which can be therapeutic. In one stroke, ethical questions concerning the present order and the restrictions against the deviant are removed, for the humanitarian task of the expert becomes that of bringing the miscreant back into the consensual fold.” (Cit. Taylor m. fl. 1973 sid. 31.)

Som jag tidigare påpekat så började den amerikanska kriminologin som ett verkställande av konservativa, och senare liberala, politiska ideologier på det kriminalpolitiska mikroplanet. Synen på individen var oproblematiserad och starkt präglad av en protestantisk puritanism. Individen var missledd, ofullständigt eller felaktigt socialiserad. Kriminalpolitiken var reducerad till en fråga om bästa sättet för hans tillrättaförande. Från samhällets sida var det polisen, åklagarna, barnavården, domstolarna och fängelseystemen som agerade. Speciellt barnavården och ungdomsfängelserna hade starkt stöd hos en medkännande borgerlig överklass. Liknande rörelser är f.ö. vanliga även i Europa under denna tid. (Se Aquilonius & Johansson 1934 ang. Sverige, Stang-Dahl 1971 ang. Norge samt Platt 1969 ang. USA.)

I och med att den italienska positivismen började få inflytande över amerikansk kriminologi så problematiserades det tidigare synsättet på individen. Biologiska, genetiska, psykiatriska och psykologiska moment fördes in som förklaringar på den individuella nivån. Viktigare var dock att individen i ännu högre grad än tidigare kom att utgöra den relevanta nivån för de kriminalpolitiska åtgärderna. (Se Platt 1969 sid. 11, jmf Radzinowicz 1966 sid. 38—40.) Det positivistiska individualiserade betraktelsesättet innebar i detta sammanhang en stor fördel jämfört med tidigare. Det skänkte vetenskaplighet åt det som förut hade varit ren och självklar ideologi när denna ideologi började ifrågasättas på allvar. Intresset för individen kunde nu motiveras i vetenskapliga i stället för ideologiska termer. Denna vetenskap utgjorde dessutom en politiskt attraktiv förklaring, dels genom att samhälleliga orättvisor kunde underkännas som orsaksförklaringar på grunder som sade sig stå ovanför ideologierna, dels att detta samtidigt hade mycket bestämda konsekvenser för de berörda konflikterande ideologierna.

Det är symptomatiskt att det är just den positivistiska skolan som tas över från Europa till USA. Hur skulle den tidiga samhällsorienterade sociologiska riktning, den s.k. kartografin eller samhällsbiologin, som i Europa konflikterade mot positivismens

individnsyn kunna vinna något gehör hos den dominerande amerikanska medelklassen vid denna tid? USA var ju frihetens stamort på jorden och dess befolkning utgjorde ett levande bevis på europeiska orättvisor. I ett samhälle där var och en är sin egen lyckas smed är misslyckande något som måste mätas i individuella termer. Amerikanerna hade ryggen fri, dom kunde tveklöst acceptera positivismen. Sociala orättvisor gällde inte dem. Det var ett europeiskt fenomen. Det avsåg en annan verklighet. (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 32—40, Radzinowicz 1966 sid. 38, Mannheim 1960 sid. 9—29.)

Den individcentrerade kriminologin utgör ämnets röda tråd. Detta gäller generellt och inte bara i USA. Den löper såväl från den klassiska skolan där den är kriminalpolitiskt motiverad, med sina oproblematiskt syndfulla brottslingar, som från den italienska positivismen med sina ärftligt belastade eller sjuka kriminella till våra dagars psykologiskt eller socialpsykologiskt betingade avvikare. Förklaringsgrunderna skiftar men idén om brottsligheten som ett individuellt fenomen sitter hela tiden i orubbat bo.

Såttillvida innebar den tidiga amerikanska kriminologin ett störningsmoment. Den hade nämligen vissa drag av ett samhällsstudium och var i viss mening radikal i ordets språkliga betydelse, grundläggande. (Se Gouldner 1973 sid. x, Taylor m. fl. 1973 sid. 110—114.) De tidiga 'chicagoanerna' visade, liksom de tidiga sociologiskt inspirerade europeerna, ett visst intresse för den samhälleliga nivå som angav ramarna för olika individers livsmöjligheter. Dessa 'sociologer' skiljde sig också som personer från sina samtida individinriktade 'kollegor'. De senare var experter, psykologer, läkare, jurister och administratörer, och de hade ofta en uttalad anknytning till det befintliga kriminalpolitiska systemet. Sociologerna däremot var universitetsfolk som betraktade sig, inte som kriminologer, utan som samhällsforskare i en generell mening. De saknade också, i vart fall i samma utsträckning, den koppling till de formella kontrollsystemen som de andra forskarna hade.

Dessa sociologer inom kriminologin var självfallet inte radikala i en politisk bemärkelse. Möjligen var dom det i sin samtida omgivnings ögon och i den klassiska amerikanska liberala formen. "The great bulk of the leading american sociologists were minister's sons who had moved from small rural towns to the rapidly growing cities." (Cit. Rubington & Weinberg sid. 5.) Deras relativa självständighet i förhållande till kontrollapparaten i kombination med deras traditionella syn på sociologin som en samhällsvetenskap, eller åtminstone beteendevetenskap i en vid bemärkelse, gjorde dock att en mer samhällelig förklaring till brottsligheten låg närmare till hands än för de systemanknutna

experterna. Detta är exempelvis fallet med de tidiga socialekologiskt orienterade 'chicagoanerna' och det gäller också för det slags strukturella synsätt som Merton och andra 'harwardianer' gör sig till talesmän för — industrialiseringens och urbaniseringens avigsidor.

Den samhälleliga nivån, även i amerikansk tappning, är dock alltför besvärlig och långsiktig om man skall vinna gehör inom en vetenskap som är så starkt styrd av praktiska kriminalpolitiska synpunkter, med fast förankring i det rådande politiska systemet, som kriminologin är. Sociologin kan bli populär inom kriminologin och sociologerna kan bli kriminologiska experter, först när de frigjort sig från misstanken om att hålla till på 'fel nivå'.

Kriminologins starka anknytning till praktiskt beslutsfattande uppfattar jag som dess centrala dilemma. (Jmf Uusitalo 1973 sid. 103.) Inte bara i USA är det på det viset att en majoritet av den forskning som initieras och genomförs på området är beställd och bekostad av politiska beslutsfattare. Dessa tenderar just i rollen av beslutsfattare att vara konservativa, systembevarande alldeles oavsett att de för övrigt kan vara mer radikala än genomsnittet av sin omgivning. Man vill ha en forskning som är genomförbar inom ett bevarat system och detta leder i sin tur till att den individuella nivån blir synnerligen attraktiv. Den erbjuder relativt sett kortsiktiga lösningar (?), som går snabbt att genomföra (?), den ifrågasätter sällan de redan existerande systemen och säger sig kunna ske samtidigt som allt annat hålls konstant.

Om man tror att kriminologin i USA och annorstädes representerar någon slags kumulativ vetenskaplig utveckling, där vissa delar har fallit bort i konkurrensen beroende på att de givet sämre förklaringar än andra, så tror jag att man gör sig skyldig till ett kraftigt felslut. Hur skulle exempelvis den gamla orsaksforskningen på samhällsnivå ha kunnat desavoueras inom kriminologin när den mesta forskningen av denna typ, relativt sett, utfördes i Västeuropa för ca hundra år sedan, för att där-efter utgöra endast någon procent av de totala forskningsinsatserna inom ämnet. Det är självfallet helt andra och viktigare skäl som medfört denna utveckling. Jämfört med de vetenskapliga kvalitétéerna hos sina individcentrerade årsbröder så står sig denna äldre riktning gott.

Kriminologisk forskning innehåller en god portion av vanlig enkel opportunistik. De idag dominerande riktningarna inom amerikansk kriminologi och avvikande beteendeforskning, delkultur och stämpling, utgör bra exempel på detta. Hur forskare genom skickligt navigationsarbete tar sig fram mellan kriminalpolitikens Skylla och forskarintegritetens Karybdis och lyckas

avleverera förklaringar till kriminaliteten som har en radikal klädsamhet samtidigt som de anvisar vetenskapliga lösningar på en administrativt tilltalande nivå.

Att man valt denna nivå innebär samtidigt inte, enligt vad man säger, att man skurit av banden med orsaksfaktorer på samhällsnivå. En god illustration till kriminologins flexibilitet vad beträffar orsaker ges i inledningen till den kända rapporten från The Presidents Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, 'The Challenge of Crime in a Free Society'. (1967) Efter att ha räknat upp samtliga orsaksförklaringar, med undantag för de biologiska och genetiska, som förekommit i amerikansk kriminologisk forskning och genomgående satt ordet 'cause' inom citationstecken, så avrundar författarna med den poetiskt välklingande, men till intet förpliktande, deklarationen att "The causes of crime, then, are numerous and mysterious and intertwined". (Cit. sid. 18.) Om det nu är på det viset så är det i vart fall inte det intrycket man får när man tar del av den forskning som bedrivits i samma land under detta århundrade. Där handlar det om socialpsykologiska förklaringar till varför manliga definierade lagöverträdare ur underklassen stjälar och slåss och det är sällan som de olika forskarna svävar på målet när de förklarar varför.

6. *Det amerikanska inflytandet på kriminologin i Sverige och övriga Skandinavien.*

Har amerikansk kriminologi utövat något egentligt inflytande på forskningen i Europa och Skandinavien? Frågan kan förefalla retorisk för de som är insatta i europeisk kriminologisk forskning. Icke desto mindre är det fråga om en varierande och ganska svårutredd påverkan.

I Skandinavien torde detta inflytande ha varit störst över den svenska forskningen. Med tanke på att Sverige var det land i Skandinavien där den kriminologiska teoribildningen och forskningen, fram till mitten av 50-talet, hade den mest markerade inhemska profilen är detta i och för sig märkligt. Vad jag tänker på är den medicinska och psykiatriska traditionen, kring Kinberg, Sjöbring och andra, som långt tillbaka hade en fast anknytning till de kriminal- och socialpolitiska organens verksamhet och till det statliga svenska utredningsväsendet. (För ex. på statligt kriminologiskt utredningsarbete av äldre datum, se SOU 1922: 46, 1923: 26 o 36, 1926: 9 o 17, 1929: 9, 1931: 16, 1934: 14 o 52, 1935: 24 o 68, 1936: 4, 1937: 38 o 46, 1939: 25.)

Mot bakgrund av denna tradition så ter sig den senare utvecklingen av svensk kriminologi ganska förbryllande. Jämför exempelvis med Italien där de starka medicinska och psykiatriska

traditionerna fortfarande håller ett fast grepp över den kriminologiska forskningen. (Se Tham 1973 sid. 98.) Detsamma torde gälla för Västtyskland. Där har kriminologin en uttalad anknytning till juridiken liksom till psykiatrin och psykologin. (Se ref. i Kaiser & Würtenberger 1972 sid. 133—166, jmf Schumann 1973 samt Taylor m. fl. 1975 sid. 9—20 ang. England.) En liknande traditionell och individuell inriktning kan också märkas inom öststatskriminologin. (Se Anttala & Törnudd 1973 sid. 18, Janson 1964 sid. 107, Taylor m. fl. 1973 sid. 146. För ill. se Buchholz m. fl. 1971.) Oavsett innehållet i den underliggande samhällsideologin så löper kriminologin stor risk att hamna i en konsensusuppfattning, vilket i och för sig inte behöver vara felaktigt, som leder till ett individualiserat synsätt på brottsligheten.

I det svenska fallet så tror jag att den politiska uppfattningen, som när det gäller sociala problem väl kommer till uttryck i den institutionaliserade socialpolitiken, i förening med bl. a. den traditionella utredningssynen och den kraftiga etableringen av en amerikanskpåverkad sociologi under femtiotalet, har spelat avgörande roll. Det är rimligt att medicinska och psykiatriska orsaker till kriminaliteten kom att upplevas som lika otillfredsställande som radikalt samhällsorienterade förklaringar i det socialdemokratiska välfärdssamhället Sverige efter andra världskriget. De orsaker som stämde bäst överens med de ideologier och system som fanns etablerade var just de socialpsykologiska förklaringarna till individuellt beteende.

Svenskarna har en lång statlig utredningstradition som ställt ett kontinuerligt krav på kriminologisk expertis i samband med översyn av strafflagstiftning, fångvård, barnvård och socialvård. På senare år har denna tendens ytterligare förstärkts genom inrättandet av kriminologiska utvecklingsenheter och expertbefattningar vid statliga verk och departement och genom tillskapandet av ett särskilt kriminalpolitiskt ämbetsverk, Brottsförebyggande rådet.

Den svenska sociologin är den relativt sett mest institutionaliserade sociologin i Skandinavien. Sociologi är ett av de största universitetsämnena i Sverige. Samtidigt är ämnet redan från starten starkt influerat av amerikansk socialpsykologi. (Se Allardt 1972, Gullberg 1972.) Detta gäller också i särskild hög grad för de delar som behandlar kriminalitet och avvikande beteende. (För ill. se Håkansson 1969, Israel 1964.) Där saknas således fortfarande den ideologiska radikaliserings och reaktion mot den positivistiska vetenskapssynen som vi sett prov på inom andra delområden av svensk sociologi och på senare tid inom den nordiska kriminalsociologin.

En liknande bild framkommer i Finland. De finska krimino-

logerna är också ofta direkt inlemmade i den kriminalpolitiska apparaten genom att de är anställda i departement och statliga forskningsinstitut. (Se Allardt 1965 sid. 15—74, Uusitalo 1973 sid. 101—103, jmf Anttila & Törnudd sid. 15.)

Dansk kriminologi torde ha rönt avsevärd påverkan från straffrättsligt håll och jag inbillar mig att den har en förhållandevis stark anknytning till såväl praktiska juridiska tillämpningar som till de administrativa systemen på mellannivå. I Danmark förefaller det däremot som om den traditionella individinriktade kriminologin, med psykologiska men även medicinska och genetiska inslag, har blivit betydligt mindre påverkad av den amerikanska socialpsykologiska uppfattningen än vad som är fallet i de övriga nordiska länderna. I Danmark är sociologiämnet relativt sett mindre populärt än i Sverige, åtminstone mätt i andelen studenter, men viktigare ändå tror jag har varit att de danska sociologerna inte visat samma grad av intresse för brottslighetsproblematiken. I de fall där så har skett torde också den traditionella makrosociologiska inriktning som Kaare Svalastoga representerar ha bidragit till att innehållet i regel har blivit ganska olik den amerikanska socialpsykologiserande kriminologin. (Se ex. Svalastoga 1959, Svalastoga m. fl. 1956, Wolf 1957, 1962, 1965, 1971, 1972, Wolf & Högh 1958, 1971.) Danskarna har saknat en socialpsykologisk moteld inom kriminologin och detta har även bidragit till att bevara det traditionella individinriktade synsättet på kriminalitetens orsaker. Jag tror att det senare är ett väsentligt skäl till varför exempelvis Hurwitz och Christiansens kända lärobok ger den beskrivning av kriminologins etiologi som den faktiskt gör. (Hurwitz & Christiansen 1968.)

Norrmännen, å andra sidan, uppvisar en mycket stor frihet i förhållande till de nämnda systemen. (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 280—281.) Norge har en akademisk kriminologi, en 'fri' universitetskriminologi, och är dessutom det land i Skandinavien som, kanske just därför, frambragt internationellt kända och relativt sett mycket självständiga kriminologer och rättssociologer.

7. Tre stöd för påståendet om ett amerikanskt inflytande.

Det amerikanska inflytandet på skandinavisk kriminologi varierar således mellan länderna och för olika delområden inom ämnet. Speciellt uttalat tror jag att det har varit inom den kriminologiska orsaksforskningen i Sverige. Varierande bevis kan framläggas. Av utrymmesskäl skall jag inskränka mig till tre olika slags stöd för mitt påstående. Den tidsperiod som är aktuell inleds mot slutet av femtiotalet och löper fortfarande.

Det första tecknet som pekar i denna riktning är den status-

hierarki som har utbildats inom den grupp av forskare som är mer kontinuerligt verksamma på området. En mycket stor, och ökande, andel av de skandinaviska kriminologerna har en sociologisk grundutbildning. (Jmf Christie 1971 sid. 127.) Självfallet finns det många läkare, psykologer och jurister som också är sysselsatta med kriminologisk forskning men den forskning som de faktiskt bedriver har ofta en sociologisk, eller rättare sagt socialpsykologisk, inriktning. Vad är skälet till att dessa personer överger sina basdiscipliner för att istället företräda en 'sociologi' som är så starkt influerad av modern amerikansk kriminalsociologi, dvs socialpsykologi tillämpad på brottslighetsproblematiken?

Ett ytterligare bevis ges om man granskar det teoretiska innehållet i de större forskningsarbeten som har publicerats i Skandinavien under de senaste femton åren. De amerikanska influenserna framkommer mycket tydligt såväl vid val av problemställningar som vad beträffar de teoretiska förklaringarnas innehåll. Svenska, och andra skandinaviska, kriminologer har arbetat med fängelseforskning, ungdomsbrottslighet, självdeklarationsstudier, polisforskning och liknande. Begränsningen till individer och till traditionell brottslighet är påfallande, det socialpsykologiska inslaget i dessa arbeten likaså.

Varje skandinavisk kriminolog med självaktning tycks ha genomfört minst en s.k. självdeklarationsstudie. I Skandinavien kulminerar intresset för denna forskning några år efter det att den amerikanska självdeklarationsvågen har lämnat tryckpressarna i hemlandet. (Självdeklarationsforskningen är kolossalt omfattande. Bibliografier och innehållsbeskrivningar av denna forskning har presenterats av bl. a. Bidermann m. fl. 1972, Sparks och Genn 1975, Persson 1972. För en kritisk sammanställning av speciellt den skandinaviska forskningen på området, se Persson 1976 a.)

I USA fyllde denna forskning vissa relevanta syften. Man saknade tillförlitliga individdata för den mycket omfattande etiologiska forskningen på framför allt ungdomskriminalitetens område. Amerikanska registerdata är dåliga, allmänt svårtillgängliga och ibland obefintliga. Man hade vidare en lång metodologisk tradition, av bl. a. denna orsak, när det gällde intervju- och enkätansatser. De data som man fick fram genom sina självdeklarationsstudier stämde dessutom väl överens med den stämpningsfrälsta forskningens behov och önskemål.

Vilka behov fyllde de skandinaviska motsvarigheterna till denna forskning? Skandinaviska registerdata håller genomgående en hög kvalitet och är lätt tillgängliga. Vi saknar motsvarigheter till den diskretion vid registreringen av sådana data som utgör ett så påtagligt problem för amerikanska forskare. Skan-

dinaviska självdeklarationsdata på individnivå visar också genomgående hög konsistens med registerdata. (Se Persson 1976 a, jmf Christie 1971 sid. 126.) De personer som uppger att de begått fler och grövre brott återfinns i registerdata, de som uppger enstaka och bagatellartade förseelser återfinns ej. Ett ofta återkommande försvar för de skandinaviska självdeklarationsundersökningarna är att de revolutionerat vår syn på brottsligheten genom att de visar att nästan alla tillfrågade uppger att de någon gång begått brott. (Se ref. i Persson 1976 a, jmf Christie 1975 sid. 126.) Har dessa studier verkligen förändrat vårt sätt att se på brottsligheten? Om vi tänker efter vilka personer som man frågat (ungdomar och i regel pojkar) och vilka brott som dessa uppger? ('Stölden i hemmet', 'plankat in på idrottsplats', 'pallat äpplen' etc. etc.)

Ytterligare ett exempel på styrning ges av en av våra senaste skandinaviska forskningsserier, den s.k. polisforskningen. Den amerikanska polisforskning som inspirerade oss hade en mycket speciell bakgrund och igångsattes av högst speciella skäl.

"During the sixties the sociological study of the police and its functions has received increasing interest, especially from American sociologists. Happily enough this scientific interest seems to have coincided with a corresponding interest from the society. Considerable sums of money have been allocated from official and private sources to this field of research." (Cit. Persson 1974.)

Att amerikansk polis uppfyllde även högt ställda krav på gangsterism och korrupcion var ett gammalt faktum. De offentliga uttryck som gavs för detta mot slutet av femtioalet och början av sextioalet initierade följdriktigt en typisk amerikansk forskning ("the war against . . .") avsedd att råda bot på dessa, nu offentliggjorda, missförhållanden. Innehållet i denna var helt i konsekvens med den amerikanska traditionen. Polisorganisationen var 'ond' som en konsekvens av bristande moral och 'lack of professionalization' hos dess medlemmar. (Se ex. Reiss 1971 sid. 220—221, Toch 1969 sid. 240—246.) Vad fyllde denna forskning för skandinaviska behov? (För ex. på amerikansk polisforskning, se Bordua 1967, Reiss 1971, Stinchcombe 1963. För ytterligare ref. se Stökken m. fl. 1974 sid. 215, Johnston m. fl. 1970 sid. 1—105, Persson 1972 sid. 69 ff.) Stökkens m. fl. (1974) bitvis utmärkta organisationsstudie hade troligen avsevärt vunnit i styrka om man helt kunnat frigöra sig från just polisen som exempel, och som den oberoende variabeln, och istället hade diskuterat mer av de samhällspolitiska betingelserna för den sociala kontrollen. (För ytterligare ett ex. på skandinavisk polisforskning, se Klette & Cedermark 1973.) Varför skall man konkretisera en viktig teoretisk och ideologisk frågeställning? För att få anslag?

Låt mig få avsluta denna del av bevisföringen med att ta fem etiologiska studier som genomförts i Sverige under den senaste tioårsperioden. Mina exempel är slumpmässigt valda ur mitt register över svensk kriminologisk forskning och jag kan vid behov utöka antalet exempel utan att den bild som ges förändras på något väsentligt sätt. (Se Persson 1975 b.)

I en studie om skattebrottsligheten av Vogel (1970) arbetar denne med utgångspunkt från en teoretisk modell som är direkt inspirerad av Merton samt Cloward & Ohlin. (Merton 1957, Cloward 1959, Cloward & Ohlin 1960, jmf Vogel 1970 sid. 18—21.) Individens 'skattemoral' ses som påverkad av 'aspirationer' och 'möjligheter' och författaren finner, trots 'relativt svaga samband' (sid. 194) stöd i data för denna modell. En amerikansk sociolog, Paul Friday, har i en svensk studie om ungdomsbrottslighetens orsaker prövat dels Cloward & Ohlins teori om differentiella associationen. (1970) Han finner 'starkt stöd' för den senare men endast 'delvisa bekräftelser' av den förra. (Sid. 319.) I ett arbete om ungdomsbrottsligheten från 1971 så hittar Olofsson 'vissa stöd' för en interaktionistisk sekvensmodell hämtad från Becker (se Olofsson 1971, jmf Sveri 1965, Elmhorn 1969, Bondesson 1974, Becker 1963) och i en rapport från 1973 finner samma författare 'starkt stöd' för en social kontrollmodell som uppvisar synnerligen stora likheter med Hirschis berömda studie om ungdomsbrottsligheten på ett californiskt material. (Olofsson 1973, jmf Hirschi 1968.) Törnquist, slutligen, har i en studie av manliga definierade kriminella funnit 'starkt stöd' för socialpsykologiska, och speciellt rollteoretiska, resonemang. (1966)

Dessa fem arbeten företer vissa drag som är mycket typiska för modern svensk kriminologisk forskning. Det är studier om individer där man söker förklaringarna i amerikansk socialpsykologisk teoribildning. I fyra fall av fem handlar det om traditionella brott. I fyra fall av fem har författarna använt sig av självdeklarationsdata. (I de tre fall där dessa jämförts med registerdata så har f.ö. överensstämmelsen visat sig god.) Två av dessa arbeten är statliga offentliga utredningar, ett är bekostat av Skolöverstyrelsen.

Mitt tredje stöd för påståendet om en amerikansk dominans har karaktären av ett experiment. Tänk på kriminologiska teorier om orsakerna till brottslighet. Skriv därefter ned de tio första som du kommer på och vars innehåll du känner något så när. Besvara slutligen följande frågor.

- a) Hur många av dina teorier emanerar från amerikansk sociologi/socialpsykologi?
- b) Hur många är teorier om orsakerna till individuellt brottsligt beteende?

- c) Hur många av dem handlar, uteslutande eller företrädesvis, om orsakerna till pojkars och unga mäns brottslighet?
- d) Hur många av dem grundar sig på iakttagelser om vålds- och tillgreppsbrottslighet bland pojkar och unga män i de amerikanska storstädernas slumområden?
- e) Hur många av dem försöker förklara orsakerna till just denna brottslighet med utgångspunkt från en deterministisk beteendesyn och en eller flera faktorgrupper som avser att beskriva: (1) sociala bristfaktorer på individuell nivå som är korrelerade med dålig ekonomi, (2) negativ social inläring i familjen och/eller kamratgruppen och/eller boendeområdet, (3) grupp-dynamiska processer i pojkgäng, (4) diskretionära åtgärder från 'samhällets' sida?

Om fem eller fler av dina teorier kan hänföras under kategori e så vill jag hävda att du inte är kriminolog. Möjligtvis så är du att jämföra med en hyggligt beläst amerikansk socialarbetare verksam i någon amerikansk storstadsslum. Om du trots vad jag säger framhårdar i att du är skandinavisk kriminolog så beror detta på att du lider av en mycket allvarlig sjukdom, — 'The American Text-Book Disease' — vars mest framträdande symptom är avsaknad av verklighetsinsikt.

8. *Mycket väsen för ingenting?*

Är detta ointressanta påpekanden? Jag anser inte det. Såväl kriminologins problemområde som dess val av teoretiska förklaringsnivåer är uppenbart starkt reducerade. Utöver den traditionella individinriktade kriminologin så måste även den USA-orienterade socialpsykologin inom kriminologin tas med i analysen för att man rätt skall förstå innebörden och konsekvenserna av denna reduktion.

Vi har sagt att ordet kriminologi betyder brottsvetenskap. Med brott förstås normativt givna gärningar för vilka stadgas straff. Utan att lämna det straffbelagda området, kriminologins immutade revir, så kan man således studera miljöbrott, olagliga kartellbildningar, brott mot arbetarskyddslagstiftningen, skattebrott, den svarta och grå lånemarknaden, den svarta och grå hyresmarknaden, manschettbrottslighet, illegal spelverksamhet, smuglingsbrott, organiserad brottslighet i övrigt, trafikbrott etc. (Jmf Schwendinger & Schwendinger 1975 i deras utmärkta diskussion av kriminologins objekt.)

Självfallet finns det punktvisa studier av allt detta inom skandinavisk kriminologi och i regel kan man säga att de ansatts utifrån en sociologisk/socialpsykologisk teoribildning. Jämför man omfattningen av denna forskning, med den om definierade lagöverträdare och traditionell brottslighet som utförts under samma tid, så står det samtidigt klart att omfattningen av den

förra är relativt sett försumbar. Läran om ungdomsbrottsligheten och den peneologiska forskningen på individer svarar fortfarande ensamma för merparten av den nordiska kriminologins forskningsansträngningar. När det gäller brottsligheten som ett samhällsproblem så torde det förhålla sig precis tvärt om. Den senare typen av problem är marginella jämfört med de som ryms inom de förra, forskningsmässigt försummade, kategorierna. (Se Persson 1972 sid. 5—6, Sveri 1974 a, 1974 b, jmf Skogh 1975 sid. 33—36.) Det finns fullt fog för att hävda att kriminologins problemfält är starkt reducerat.

9. Riskerna med att reducera verkligheten.

Kriminologer arbetar uppenbarligen med en del av sin verklighet. En reduktionism av den innebörden att man försöker urskilja ett speciellt område som lämpar sig för ett ensartat teoretiskt betraktelsesätt kan självfallet vara både nödvändig och fruktbar. (Jmf Anttila 1974 sid. 9—10.) Avgörande blir hur väl man lyckas beskriva verkligheten hos det speciella problemområdet. (Se Coleman 1969, jmf Phillips 1971, 1973.) Ger kriminologin goda orsaksförklaringar till den traditionella brottsligheten?

Vad gäller den socialpsykologiska kriminologiska teoribildningens förmåga att beskriva verkligheten, dvs det traditionella brottsområdet, så har jag i annat sammanhang illustrerat hur dessa teorier på en individuell nivå endast lyckas förutsäga kring tio procent av de beteendevariationer som de gör anspråk på att kunna förklara. (Se Persson 1975 b, 1974 c.) Om redan teoriernas prediktiva värde är marginellt, vad kan då finnas kvar av kausal förklaring? (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 31.)

Av de fem svenska exempel som jag tidigare tog upp så ger samtliga förklaringsvärden under femton procent och i fyra fall av fem så understiger detta värde tio procent. Detta skall jämföras med författarnas verbala utsagor om 'starka samband', 'starkt stöd' o.s.v. Det bör också än en gång påpekas att mina fem exempel är slumpmässigt utvalda och att de alls icke, med ett undantag, hör hemma i den traditionella kriminologiska forskningens skräckkabinett. Olofssons, Vogels och Törnquists studier är ambitiösa och noggrant genomförda. De är bättre än genomsnittet inom den tradition som de tillhör.

En teori är en beskrivning av en viss verklighet. Vilka krav kan man rimligen ställa på en teori, dvs en verklighetsbeskrivning? "Why do certain theories, despite their manifest inability to come to terms with their subject — matter, survive and indeed . . . flourish." (Cit. Taylor m. fl. 1973 sid. 31.)

Har det socialpsykologiska inslaget inneburit någon förbätt-

ring jämfört med tidigare? Förklaringsvärdet hos de socialpsykologiska teorierna kan jämföras med förklaringsvärdet hos de psykiatriska och psykologiska förklaringar som de efterträdde. Utfallet av en sådan jämförelse är frustrerande. De senare fungerar nämligen i regel bättre som förklaringar till individuellt brottsligt beteende av den aktuella typen. Här är det således inte ovanligt att man hittar förklaringsvärden kring tjugo procent. (Se Persson 1975, 1975 b).

Att det blir på det viset är inte förvånande och det säger lite om det relativa värdet hos de olika förklaringsfaktorerna. Det socialpsykologiska inslaget har dels inneburit att man punktvis har vidgat det traditionella problemfältet, dels att man avsett att närma sig mer grundläggande förklaringsnivåer. Man har dock gått tillväga på samma sätt som tidigare. 'Sociala faktorer' har förts in som direkta förklaringar till individuellt beteende. (Jmf Taylor m. fl. 1975 och deras diskussion av s. k. exposé criminology.)

De socialpsykologiska variablerna sätts in på samma teoretiska nivå som de rena individvariabler som de ersätter och de får verka direkt på den individuella beteendefaktorn. Det som jag uppfattar som ett mellanliggande led, dvs de traditionella individvariablerna, slopas när de egentligen skulle ha varit med i förklaringsmodellen som beroendefaktorer, eller samspelande faktorer, till de socialpsykologiska variablerna.

Om nu avsikten med att använda de socialpsykologiska uttrycken har varit att tränga ned på en mer grundläggande teoretisk nivå så har tillvägagångssättet varit märkligt. Det som man de facto har åstadkommit är ett utbyte. Socialpsykologiska faktorer får „vikariera“ för traditionella individfaktorer och man får ett slags nya individuella förklaringar. (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 270—271.) Tyvärr är det ofta så att dessa nya förklaringar till individuell kriminalitet, just i den rollen, har en sämre begreppslig precision än de faktorer som de ersatte. De nya faktorerna är vidare och risken att de innehåller teoretiskt irrelevanta moment ökar.

Ännu ett viktigt faktum som vi måste hålla i minnet när vi värderar alternativa förklaringar till kriminalitet är att värderingen av en förklaringsfaktor i själva verket avser endast den utprovade indikatorn på faktorn i fråga. Alldeles oavsett om man hade löst nivå- och precisionsproblemen så säger den moderna socialpsykologiserande kriminologin väldigt lite om förklaringsvärdet hos grundläggande ekonomiska och sociala strukturfaktorer. Trots vad man ofta tror så är det nämligen mycket sällan som man arbetar med faktorer som kan göra anspråk på att tillhöra den kategorin. (Se Carlsson 1972 sid. 11, Olofsson 1973 sid. 32, Erikson 1973 sid. 50, jmf Persson 1975 b.)

Ett sista påpekande kan vara på sin plats i detta sammanhang. Samhälleliga strukturvariabler kan ha ett mycket högt orsaks-samband med brottslighet när faktorerna relateras till varandra på en aggregerad nivå utan att för den skull ge annat än obetydliga samband på en individuell nivå. En teori kan således ge en mycket god verklighetsbeskrivning och förklaring på en viss nivå liksom att den där kan ge vettiga anvisningar om vad som är effektivt ur åtgärdssynpunkt. På en annan nivå kan samma teori vara skäligen meningslös, som verklighetsbeskrivning och som underlag för praktik.

10. *Bokslut.*

Såvitt jag kan se har den amerikanska teoribildningens inflytande över skandinavisk kriminologi inte medfört någonting av värde. Istället har den gjort skandinaviska kriminologer teoretiskt handlingsförlamade. Skandinaviska teoretiska arbeten inom kriminalsociologin har väldigt ofta den inriktningen att författarna från början nöjer sig med att pröva andras, dvs amerikanska forskares, teorier. Det är inte frågan om att utforska den egna verkligheten utan forskningsinriktningen är styrd och reducerad till utprövning och/eller replikation. Detta behöver i sig inte vara negativt. Vad beträffar de amerikanska teorierna, som vi visat en så stor tillgivenhet, är det dock värt att hålla i minnet att det är fråga om teorier som inte ens hållit måttet i sitt eget ursprungsland. (Se Moynihan 1969, Phillips 1971, 1973 för ill.)

Det amerikanska inflytandet har gjort kriminalsociologin till en psykologiserande vetenskap om individuellt beteende, vilket den inte är. (Jmf Popper 1966 sid. 98.) Som sociologer hade vi haft avsevärda möjligheter att vitalisera och vidga den traditionella individinriktade kriminologin om vi hade tagit upp tråden från sociologins klassiker och från de europeiska kriminalsociologerna som var verksamma under förra århundradet. Sannolikheten hade då varit väsentligt större att vi hade betraktat brottsligheten utifrån dess samband med grundläggande samhälleliga strukturfaktorer och sett den som ett aggregerat samhälleligt fenomen och inte i första hand som ett individuellt beteende.

Att det inte blir på det viset beror på att det var den sociologin som försvann i USA. När 'sociologin' på allvar började etableras inom skandinavisk kriminologi på femtio- och sextiotalet så fick det som följd att de skandinaviska kriminalsociologerna i lika hög grad som sina amerikanska kollegor kom att bli lärjungar till Burgess eller Parsons, med allt vad det innebär för deras verklighetsuppfattning och forskningsinriktning.

11. *Frigörelseprocessen inom skandinavisk kriminologi.*

Att det amerikanska inflytandet är i avtagande står klart. Vad man kan spekulera i är att det dröjt så pass länge som det gjort jämfört med andra delområden av sociologin samt det sätt på vilket denna frigörelse yttrat sig.

Jag har tidigare (i avsn. 6) snuddat vid detta. Påverkan från amerikansk sociologi var kanske starkast just inom kriminologin och avvikande beteendeforskningen som sociologiskt delområde. Det var också frågan om en riktning av sociologin som hade att göra sig gällande mot en stark individinriktad tradition och inom en vetenskap som tidig fått en fast förankring i de byråkratiska strukturerna inom social- och kriminalpolitiken. Dessa strukturer sysslade med individer, inte med samhället. Att de nya kriminalsociologerna så smärtfritt kunde anpassa sig till detta tror jag också berodde på att de ofta inte var sociologer och att de helt enkelt saknade kunskap om sociologins klassiker och deras sätt att tänka. Systemen ställde krav på ens forskning men man trodde samtidigt på vad man gjorde. Det bör också betonas att jämfört med de tidigare strikt individinriktade forskarna så hade de nya kriminologernas forskning, alldeles oavsett verklighetsvärdet, en allmänt välmenande innebörd. Den traditionelle brottslingen fick mer än tidigare karaktären av ett offer för vidriga omständigheter. (Jmf ex. de kriminalpolitiska slutsatserna i de två likartade studierna av Lund 1918 resp. Jonsson 1967.)

Det är samtidigt mycket intressant att jämföra den individinriktade teoretiska forskningen med de ofta återkommande studierna av brottsutveckling och brottsstruktur på samhällsnivå. Om man bortser från de rena beskrivningarna av kriminalitetsutvecklingen och begränsar sin granskning till de arbeten där författarna försöker sätta in den samhällsrelaterade brottsutvecklingen och dess struktur i något slags orsakssammanhang, så slås man också här av den uttalat funktionalistiska grundsynen. (Se ref. i Anttila & Törnudd 1973 sid. 34—35, jmf Törnudd 1971, Chambliss 1975.)

I de fall där man arbetar med mer grundläggande strukturfaktorer diskuteras brottsligheten i termer av industrialiseringsgrad, urbanisering och bristande social kontroll till följd av detta. Effektiv social kontroll ses som antitetisk till de förhållanden som råder i det urbaniserade industrisamhället. (Se ex. Sveri 1970, 1974 a, 1974 b för svenska ex. Christie 1973, Möggestue 1965 för norska ex. Wolf 1966 för ett danskt ex. och Uusitalo 1969 för ett finskt.)

Speciellt i samband med våldsbrottsligheten förs ofta dessa resonemang utifrån aggregerade data över på grupp- och individnivå. Alkoholbruk, uppfostringsideologier, manliga könsroller och 'maternal deprivation' är begrepp som utnyttjas som förbin-

delselänkar vid analysen. (För äldre ex. se Verkko 1931, 1944, jmf Sveri 1974 a, Lenke 1975 samt Janson 1970.) I dessa resonemang likställs ofta samhällsstrukturen med den struktur som finns i västvärldens industristater och de nämnda faktorerna diskuteras som kontrollpolitiska problem inom den givna strukturen.

Avsaknaden av integrerande resonemang, dvs från samhälls- till grupp- och individnivå, är påfallande inom den s.k. orsaksforskningen. (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 270 ff.) De individinriktade studierna lämnar dock ofta 'dörren öppen' för slutsatser om sambanden med en slags reducerad samhällelig nivå. (För en ill. se Settergren & Humble 1974.) Teoretiserandet på samhällelig nivå har samtidigt en mer spekulativ icke-empirisk prägel än sin motsvarighet på den individuella nivån. (Se ex. Christie 1971, 1973, Sveri 1970, 1974 a, 1974 b.) Forskarnas frihetsbehov tycks mer vara en önskan om frigörelse från den traditionella empirins hårda verklighet än ett seriöst försök att bryta med de vedertagna teoriernas innehåll. (Jmf dock Christie 1975.)

Vad beträffar innehållet i 'den nya skandinaviska kriminologin' så tycker jag att man i dag kan urskilja främst två linjer av 'ny' eller 'kritisk' eller 'radikal' kriminologi.

Den första linjen representeras av försök till en integrerad kriminologisk teori utifrån en strukturfunktionalistisk grundsyn à la Durkheim. Den finns implicit i mycket av Auberts resonemang kring den sociala strukturen och har getts allt mer explicita uttryck hos Christie. (Aubert 1954, 1965, 1966, 1968, Christie 1975, jmf Christie 1965.) Denna uppfattning tycks för övrigt väl förenlig med norsk sociologi över huvud taget. Antiindustrialism, antiurbanism och decentralisering är ideologiska nyckelord i norsk sociologi. Någon poetisk socialdemokrati, som Taylor m. fl. uttrycker saken, är det dock knappast fråga om, snarare en militant centerpartism. (Taylor m. fl. 1973 sid. 282, jmf Brox 1970, 1972.) Samma teoretiska och ideologiska utgångspunkter möter man bl. a. hos Sveri (1970), Wolf (1966) och i viss mån hos Uusitalo (1969). Denna nya, radikala (i betydelsen grundläggande) kriminologi består således i ett återupplivande av en av sociologins klassiker. (Se Durkheim 1893, 1895.) Som den kommer till uttryck hos Christie och de andra innebär den dock ett kraftigt avsteg från den klassiska amerikadominerade kriminalsociologin.

Den andra linjen utgörs av interaktionism och/eller stämpningsperspektivet. Utan att ge avkall på mina tidigare invändningar mot det radikala i den typen av resonemang så vill jag ändå hävda att den utgör den form för 'ny' kritik som många yngre, och speciellt svenska, kriminologer väljer att ansluta sig

till under sextioalets slut och början av sjuttioalet. Helt visst har riktningen amerikanskt ursprung. Genom att den vänder viss del av intresset från individen till lagstiftningsprocessen och de kriminalpolitiska institutionernas verksamhet så bryter den dock med den traditionella rent individinriktade forskningen i socialpsykologisk form. En stigmainspirerad kritik av de berörda institutionernas verksamhet återfinns, bland svenska författare, hos Bondesson (1968, 1974), Elmhorn (1969) och Olofsson (1971, jmf Sveri 1965) och en allmän teoretisk påverkan av denna innebörd kommer till uttryck hos Boglind m. fl. (1973) Samtidigt förefaller det som om denna linje har en påfallande modeartad karaktär. Om den avsätter några spår så är det mer i debatten än i den långsiktiga teoretiska inriktningen. Antingen är det så att forskarna på sedvanligt sätt gör honnör för de just då dominerande amerikanerna eller också är det fråga om den, i mitt tycke vanliga, transiteringen via interaktionism och stämpling, som varje kriminolog som befinner sig i en radikaliseringsprocess tycks tvungen att genomgå. (Se Pearson 1975, jmf Christie 1971 sid. 143—144.)

De senare årens diskussion om en radikal kriminologi har i hög utsträckning kommit att handla om behovet av ett marxistiskt innehåll i den kriminologiska forskningen. (Se Taylor m. fl. 1973, 1975.) Tyvärr så föreligger det stora svårigheter att klargöra vad de olika författarna egentligen innefattar i detta och klarheten har knappast ökat genom de bidrag som getts till denna diskussion av amerikanska författare som Chambliss (1975), Hartjen (1974), Platt (1975) och Quinney (1975). I avsevärd grad beror dessa svårigheter också på att empiriska studier av denna typ i stort sett saknas. (Jmf Chambliss 1975.) I dagsläget förefaller det som om den marxistiska kriminologin är det som många talar om men ingen gör, i vart fall inte empiriskt.

I en kritik av Taylor m. fl. har Hirst (1975) hävdats att det inte existerar någon 'Marxist theory of deviance'. Enligt Hirst så är marxismen som teori förbehållen vissa bestämda studieobjekt som: "the class struggle, the state, the ideology, etc" (sid. 204). Att Marx och Engels själva, liksom deras sentida lärjungar, studerar dessa fenomen och inte brott står klart. Att en historiematerialistisk uppfattning, enligt Marx och Engels, inte skulle vara applicerbar på ett studium av brottslighetens orsaker, struktur, utveckling etc har däremot inte hävdats av vare sig Marx eller Engels och det finns heller ingenting i deras teori som antyder att så skulle vara fallet. (Se Taylor & Walton 1975.)

Frågan är en smula akademisk. Av större intresse är huruvida marxistiska studier inom kriminologin har genomförts. För skandinaviskt vidkommande är svaret på denna fråga nej. I ett

internationellt och historiskt perspektiv så brukar man ofta hänvisa till den holländske kriminologen Bonger när det gäller marxistiska kriminologiska studier utanför de socialistiska länderna. Granskar man Bongers arbete så finner man dock att hans ontologiska uppfattning förete starkt idealistiska drag och att det dialektiska momentet är föga markerat. Skall man försöka klassificera honom så är han snarast en idealistisk ekonomisk determinist(!). (Jmf Taylor m. fl. 1973 sid. 209—237.)

Ett grundläggande moment i det marxistiska synsättet är just en materialistisk ontologisk uppfattning. „Människans och de mänskliga kollektivens agerande bestäms i sista hand av praktisk (sinnlig) verksamhet och inte av idéer och ideal.“ (Cit. Liedman 1972 sid. 75.) Kravet på en materialistisk grundsyn torde utgöra ett nödvändigt villkor för att en teori skall kunna karakteriseras som marxistisk. Samtidigt är det långt ifrån ett tillräckligt villkor. De flesta socialvetenskapsmän, och kriminologer, har en sådan grundsyn men är för den skull inte marxister.

En viktig skillnad mellan en allmänt materialistisk uppfattning och dess marxistiskt präglade motsvarighet framkommer dock om man betraktar själva innehållet i den senare typen av materialism.

„... produktionen och därefter produktutbytet är grundvalen för all samhällsordning; i varje historiskt givet samhälle bestäms produkternas fördelning och därmed den sociala uppdelningen i klasser och stånd av vad som produceras, hur det produceras och av sättet för produkternas utbyte.“

„Samhällets ekonomiska struktur (utgör) den faktiska grundval, ur vilken hela överbyggnaden av rättsliga och politiska institutioner lika väl som de religiösa, filosofiska och övriga föreställningarna under varje historisk epok i sista hand måste förklaras.“ (Cit. Engels 1894, 3 uppl., sid. 367 o. 38.)

„Summan av dessa produktionsförhållanden bildar samhällets ekonomiska struktur, den reella bas, på vilken en juridisk och politisk överbyggnad reser sig och vilken motsvaras av bestämda former av det samhälleliga medvetandet. Det materiella livets produktionsätt är bestämmande för den sociala, politiska och andliga livsprocessen överhuvudtaget.“ (Cit. Marx 1859, 1970 års uppl., sid. 9.)

Med produktionsförhållandena avser Marx samhällsmedlemmarnas ekonomiska relationer till produktionsmedlen och produktionsresultatet. Marxismen utgör en kritik av produktionsförhållandena i det kapitalistiska samhället. I detta skiljer den sig väsentligt från den Durkheimiska funktionalismen som lägger tonvikten just vid industrialiseringens negativa sociala följder men inte analyserar de fördelningsideologier som råder i industrialiserade samhällen med olika politisk ideologi. Marx och

Engels betonar just fördelningsideologin. Det är det klasslösa samhället, dvs det samhälle där alla medborgare står i samma förhållande till produktionsmedlen som ger samhällets medlemmar de mest gynnsamma livsvillkoren. (Se Aspelin 1972 sid. 36—45.) Liksom Durkheim talar Marx om arbetsfördelningens vådor men, till skillnad från Durkheim, är det hos Marx fråga om en specialisering som är negativ endast under vissa ytterligare förutsättningar, nämligen i ett kapitalistiskt industrisamhälle. (Se Sommerville 1971 sid. 123—124, 128—129, jmf Marx 1867, i 1970 års uppl., sid. 426, Aspelin 1972 sid. 42—44, Durkheim 1893.)

Ytterligare krav kan ställas på en teori som gör anspråk på att vara marxistisk. Marxismen innebär bl. a. en teori om förhållandet mellan materiell produktion och andra samhälleliga företeelser, den s.k. materialistiska historieuppfattningen. För Marx tycks ordet historisk vara en metodisk snarare än en ontologisk term. Det är fråga om ett tillvägagångssätt. Marx talar om sin historiska eller dialektiska metod. (Se Sommerville 1972 sid. 44, Liedman 1972 sid. 68.) Det råder en viss oklarhet om innebörden av dessa begrepp. Dialektiken i den dialektiska materialismen hos Marx torde således dels utgöra en metod, eller snarare en metodanvisning, (liksom det historiska studiet) dels en beskrivning av (den materialistiska) verklighetens utveckling, verklighetsprocessen. Verkligheten förändras i en dialektisk process, som en utveckling genom motsättningar, den dialektiska materialismen. Med nu förhärskande terminologi (?) så torde uttrycket historisk materialism omfatta den del av den dialektiska materialismen som gäller, som metod och som utvecklings- och verklighetsbeskrivning, den samhällspolitiska delen av de marxistiska teorierna.

Att en dialektisk uppfattning skiljer sig från det dominerande konsensuella synsättet inom kriminologin är alldeles självklart. Den skiljer sig också från grunduppfattningen hos de nya konfliktteoretikerna, som Quinney och Turk. De senare arbetar utifrån en konfliktfunktionalism inspirerad av Dahrendorf, känd bl. a. för sitt starka avståndstagande från ekonomiska faktorer som klassgrundande, och en värdepluralism av klassisk amerikansk tappning. (Se Taylor m. fl. 1973 sid. 237—268, Mannheim 1965 sid. 444—449, jmf Vold 1958 sid. 203—220.)

12. *Mot en kritisk samhällsvetenskaplig kriminologi. Praktik och ideologi.*

Hur skall man rycka upp kriminalsociologin? En god kriminalsociologi består enligt mitt förmenande i en analys av sambanden mellan samhälleliga strukturvariabler och brottsligheten

som ett samhällsfenomen. Detta är självfallet ingen ny kriminologi. I själva verket är det den gamla ursprungliga kriminologin, före det att den positivistiska individsynen bröt igenom. Det är heller inte en kriminologi som helt har upphört men det är en kriminologi som varit salt på undantag och som bedrivits med vänster hand. Den har varit de skandinaviska kriminologernas viloläger. Det är där som man har spekulerat. Spekulationer i all ära men de måste konfronteras med verkligheten för att bli något mer än bara spekulationer. (Jmf Christie 1973.) Arbetet inom den samhällsorienterade kriminologin måste utföras empiriskt. De skandinaviska länderna har en uppsjö av genomgående goda statistiska och andra data om ekonomiska och sociala fenomen som kan relateras till aggregerade data om brottslighet och andra sociala problem. (Se ex. Christie 1975.)

Kriminologin är en gammal vetenskap men den amerikanska kriminalsociologin inom skandinavisk forskning är en ung vetenskap. Unga vetenskaper genomgår kriser. Risken med den debatt om 'ny' kriminologi som nu pågår är att kriminologin reduceras till en forskning om den tidigare eller pågående kriminologin. Kriminologi av den senare typen fyller inget samhälleligt syfte. Det ligger också en risk i att den blir ett universitetsfenomen. Universitetskriminologerna, kriminologerna i bokform, upplever och diskuterar en kris. Jurister, läkare och psykologer, kriminologerna i samhället, fortsätter precis som förut.

Det är inte svårt att kritisera det uppenbart ohållbara i mycket av den traditionella kriminologin. Det finns heller inga böcker som blir så populära/impopulära och så mycket lästa bland kriminologer (sociologer, psykologer etc) som just de som handlar om kriminologer (sociologer, psykologer etc). En kritisk kriminologi måste vara lika kritisk mot sig själv som mot andra. Det finns en tendens hos kritiska författare att verbalt kavla upp skjortärmarna och på var och varannan sida utropa att — „nu kommer det“ —, nämligen det konkreta förslaget till ett nytt och bättre, dvs brottsfritt, samhälle. Det kommer naturligtvis aldrig. Det som kommer är just kritik av tidigare forskning och mot-spekulationer. Förutsättningarna att ge en ny teori, en annan verklighetsbeskrivning, saknas. Det nödvändiga empiriska underlaget saknas nämligen. (Taylor m. fl., 1973, ex. ger ingen teori. Deras förslag är ett utkast till en integrering av kriminologiska frågeställningar på olika nivåer. Se sid. 268—282.) Det är alldeles särskilt viktigt att en radikal samhällsteori lägger ned stort arbete på att skaffa sig ett stabilt empiriskt underlag. (Se Sommerville 1972 sid. 71—78.) Enbart påståenden, hur sanna de än är, kan lätt bemötas med motsatta påståenden. Vad är det ex. för samhälle där stöld kommer att försvinna? (Taylor m. fl. 1973 sid. 146.) Det kan inte vara ett socialistiskt industrisamhälle med

begränsade resurser. Möjligtvis kan författarna ha avsett någon polynesisk ögrupp före den västerländska kolonisationen. Kriminalisering av stöld är förvisso ett förbud mot en viss slags omfördelning. Den förutsätter självfallet inte en viss (kapitalistisk) fördelningsprincip utan endast en fördelningsprincip, som kan vara kapitalistisk, socialdemokratisk, Leninistisk eller något annat. (Se sid. 146, 282.) Var ligger det politiskt radikala i den återgång från det industriella samhället som ex. Nils Christie ofta pläderar för? (1973) Utgör det 'nära' decentraliserade bysamhället verkligen den rätta grogrunden för social rättvisa och jämlikhet?

I sin senaste bok (1975) har Christie relativt utförligt utvecklat sin argumentation mot det brottsgenererande industrisamhället. Hans framställning är också välgörande empirisk i en traditionell mening. Den stora bristen i hans studie, som jag ser saken, är att den inte tar tillräcklig hänsyn till det social-ekonomiska produktionssättet, vem som behärskar produktionsmedlen och hur ett samhälles resurser skall fördelas. (Christie 1975 sid. 109—112.) Jag är fullt enig med de talrika funktionalistiska strategierna inom kriminologin när de hävdar det moderna industrisamhällets negativa konsekvenser ur social kontrollsynpunkt. Jag är däremot högst ovillig att dra alla dessa industristater, kommunistiska, socialistiska, blandekonomiska, kapitalistiska etc etc, över en och samma kam. Även sett ur snöd kriminologisk synvinkel, samhället som ett forum för social kontroll, så finns det väl åtminstone likvärdiga argument mot de kapitalistiska industristaterna som det finns mot industristater i gemen.

Jag menar att det finns ingen klar gräns mellan politiska ideologier och den materiella verkligheten. (Jmf Christie 1975 sid. 111.) Olika ideologier kommer nämligen verkligheten olika nära. I sitt sökande efter verkligheten får forskaren vara beredd att ta de ideologiska konsekvenserna. En mycket angelägen uppgift för den samhällsorienterade kriminologin blir just hur den kriminologiskt intressanta syntesen mellan det materiella respektive det social-ekonomiska produktionssättet bör se ut. Inte ett envist fasthållande vid alternativa förklaringar. Det är sant nog att det inte går att förstå kriminaliteten om man inte också förstår samhället. (Christie 1975 sid. 15.) Låt oss börja med att på allvar försöka sätta oss in i hur olika samhällen är konstruerade och hur de fungerar.

Leif G. W. Persson

LITTERATURFÖRTECKNING

- Agge, I. m. fl.: Kriminologi. (1955)
- Allardt, E.: Samhällstruktur och sociala spänningar. (1965)
— Om svensk sociologi. (stencil 1972)
- Andersson, N.: The Hobo. (1923)
- Anttila, I.: Victimology — A New Territory in Criminology. (i Scand. Studies in Criminology vol. V, 1974)
- Anttila, I. & P. Törnudd: Kriminologi. (1973)
- Aquilonius, K. & A. Johansson: Prins Carls uppfostringsinrättning för fattiga barn 1830—1930. (1934)
- Aspelin, G.: Karl Marx som sociolog. (1972)
- Aubert, V.: Om straffens sociale funksjon. (1954)
— The Hidden Society. (1965)
— Some Social Functions of Legislation. (i Acta Sociologica 1—2, 1966)
— Rettssociologi. (1968)
- Becker, H.: Outsiders: Study in the Sociology of Deviance. (1963)
- Bidermann, A. m. fl.: An Inventory of Surveys of the Public on Crime, Justice and Related Topics. (1972)
- Boglund, A. m. fl.: Jag: den andre — spelet om dej och mej och dom utstötta. (1973)
- Bondesson, U.: Argot Knowledge as an Indicator of Criminal Socialization. (i Scand. Studies in Criminology vol. II, 1968)
— Fången i fångsamhället. (1974)
- Bordua, D.: Juvenile Delinquency and Anomie. (i Social Problems 6, 1958—1959)
— The Police. (1967)
- Brenner, C.: Psykoanalysens grunder. (1973)
- Brox, O.: Centralbyråkraterna och glesbygden. (1970, 2 uppl.)
— Strukturfascismen och andra essäer. (1972)
- Buchholz, E. m. fl.: Sozialistische Kriminologie. (1971)
- Burgess, R. & R. Akers: A Differential Association — Reinforcement Theory of Criminal Behavior. (i Social Problems 14, 1966)
- Carlsson, G.: Unga lagöverträdare II. (i SOU 1972: 76)
- Cedermark, G. & H. Klette: Polis. Myndighet — människa. (1973)
- Chambliss, W.: The Political Economy of Crime: A Comparative Study of Nigeria and the USA. (i Taylor m. fl. 1975)
- Christie, N.: Kriminalsociologi. (1965)
— Scandinavian Criminology facing the 1970's. (i Scand. Studies in Criminology vol. III, 1971)
— The Delinquent Stereotype and Stigmatisation. (anförande vid den 7:e internationella kongressen i kriminologi, 1973)
— Hvor tett et samfunn. (1975)
- Clark, J. & E. Wenninger: Socio-Economic Class and Area as Correlates of Illegal Behavior among Juveniles. (i Cressey & Ward 1969)

- Clinard, M.: Anomie and Deviant Behavior. (1964)
- Cloward, R.: Illegitimate Means, Anomie and Deviant Behavior. (i American Sociological Review 24, 1959)
- Cloward, R. & L. Ohlin: Delinquency and Opportunity. (1960)
- Cohen, A.: Delinquent Boys. (1955)
- Coleman, J.: The Methods of Sociology. (i Bierstedt, R.: A Design for Sociology: Scope, Objectives and Method. 1969)
- Cressey, D.: Epidemiology and Individual Conduct. (i Cressey & Ward 1969)
- Cressey, D. & D. Ward: Delinquency, Crime and Social Process. (1969)
- Durkheim, E.: The Division of Labor in Society. (1893)
- Rules of Sociological Method. (1895)
- Elmhorn, K.: Faktisk brottslighet bland skolbarn. (i SOU 1969:1)
- Engels, F.: Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft. (1894, 3 uppl.)
- Erikson, K.: Wayward Puritans. (1966)
- Erikson, R.: Bakgrund — uppfostran — brottslighet. (i Sociologisk forskning nr 4, 1973)
- Exner, F.: Kriminologie. (1949)
- Fredriksson, G.: Kriminalstatistiken och kriminologien. (1962)
- Friday, P.: Differential Opportunity and Differential Association in Sweden. (1970)
- Glaser, D.: Criminality Theories and Behavioral Images. (i Cressey & Ward 1969)
- Goffman, E.: Asylums. (1961)
- Gouldner, A.: The Sociologist as a Partisan: Sociology and the Welfare State. (i The American Sociologist, maj 1968)
- Förord till Taylor m. fl. 1973.
- Gullberg, A.: Till den svenska sociologins historia. (1972)
- Hartjen, C.: Crime and Criminalization. (1974)
- Hirschi, T.: Causes of Delinquency. (1968)
- Procedural Rules and the Study of Deviant Behavior. (i Social Problems 21, 1973)
- Hirst, P.: Marx and Engels on Law, Crime and Morality. (i Taylor m. fl. 1975)
- Humble, K. & G. Settergren: Unga lagöverträdare V. (i SOU 1974:31)
- Hurwitz, S. & K. O. Christiansen: Kriminologi. (1968)
- Håkansson, K.: De laglösa. (1969)
- Israel, J.: Sociala avvikelser och social kontroll. (1964)
- Janson, C. G.: Kriminalsociologiska teorier. (i Israel 1964)
- Juvenile Delinquency in Sweden. (i Youth and Society 1970)
- Jonsson, G.: Delinquent Boys. Their Parents and Grand-Parents. (1967)
- Kaiser, G. & Th. Würtenberger: Criminological Research Trends in Western Germany. (1972)
- Kinberg, O.: Kriminologisk forskning och utbildning. (i De Nordiska Kriminalistföreningarnas årsbok 1946—47, 1948)

- Kitsuse, J. & D. Dietrick: Critique of Cohens Theory. (i Rubington & Weinberg 1968)
- Lander, B.: Towards an Understanding of Juvenile Delinquency. (1954)
- Lemert, E.: Social Pathology. (1951)
- Lenke, L.: Våldsbrott och alkohol (stencil 1975)
- Liedman, S-E.: Marxism och vetenskapsteori. (i Johansson m. fl. Positivism, marxism, kritisk teori, 1972)
- Lund, D.: Über die Ursachen der Jugendasozialität. (1918)
- Mannheim, H.: Pioneers in Criminology. (1960)
- Comparative Criminology. (1965)
- Manning, P.: On Deviance. (i Contemporary Sociology, mars 1973)
- Martindale, D.: The Nature and Types of Sociological Theory. (1960)
- Marx, K.: Till kritiken av den politiska ekonomin. (1859)
- Kapitalet I. (1867)
- Merton, R.: Social Structure and Anomie. (i American Sociological Review 1938)
- Social Structure and Anomie. (1957)
- Anomie, Anomia and Social Interaction. (i Clinard 1964)
- Social Theory and Social Structure. (1968)
- Miller, W.: Lower Class Culture. (i Wolfgang m. fl. 1962)
- Moynihn, D.: Maximum Feasible Misunderstanding. (1969)
- Möglestue, I.: Kriminalitet, årskull og økonomisk vekst. (1965)
- Olofsson, B.: Vad var det vi sa. (1971)
- Unga lagöverträdare III. (i SOU 1973: 25)
- Park, R.: Human Communities. (1952)
- Parsons, T.: The Social System. (1951)
- Pearson, G.: Misfit Sociology and the Politics of Socialization. (i Taylor m. fl. 1975)
- Persson, L.: Den dolda brottsligheten. (stencil 1972)
- The Police and the Public. (i Acta Sociologica nr 2 1974)
- A Critical Inventory of Studies on Victimization and Self-Declared Crime. (publ. under 1976 a)
- Kan man lita på kriminologer? (1975 b)
- Tillfället gör tjuven? (i NTfK 1975)
- Phillips, D.: Knowledge from What. (1971)
- Abandoning Method. (1973)
- Platt, T.: The Child Savers. (1969)
- Prospects for a Radical Criminology in the USA. (i Taylor m. fl. 1975)
- Polk, K.: Juvenile Delinquency and Social Areas. (i Social Problems 5, 1957—58)
- Popper, K.: The Open Society and its Enemies. (1966)
- The Presidents Commission on Law Enforcement and Crime: The Challenge of Crime in a free Society. (1967)
- Quinney, F.: Crime Control in Capitalist Society. (i Taylor m. fl. 1975)
- Radzinowicz, L.: Ideology and Crime. (1966)

- Reiss, A.: *The Police and the Public.* (1971)
- Rubington, E. & M. Weinberg: *The Study of Social Problems.* (1971)
- Scheff, T.: *Being Mentally Ill.* (1966)
- Schumann, K.: *Approaching Crime and Deviance.* (stencil 1973)
- Schur, E.: *Our Criminal Society.* (1969)
- *Labeling Deviant Behavior.* (1971)
- *Radical Non-Intervention.* (1973)
- Schwendinger, H. & J. Schwendinger: *Defenders of Order or Guardians of Human Rights.* (i Taylor m. fl. 1975)
- Shaw, C.: *The Jack-Roller.* (1930)
- Shaw, C. & H. McKay: *Social Factors and Juvenile Delinquency.* (1931)
- *Juvenile Delinquency and Urban Areas.* (1942, 1969)
- Shaw, C. m. fl.: *Delinquency Areas.* (1929)
- Skogh, G.: *Resursallokering inom rättsväsendet.* (stencil 1975)
- Sommerville, J.: *Marx och Engels samhällsvetenskapliga metod.* (1972)
- Statens offentliga utredningar. SOU 1922: 46, 1923: 26, 1923: 36, 1926: 9, 1926: 17, 1929: 9, 1931: 16, 1934: 14, 1934: 52, 1935: 24, 1935: 68, 1936: 4, 1937: 38, 1937: 46, 1939: 25.
- Sparks, R. & H. Genn: *Criminal Victimization, Perception of Crime and Attitudes to Criminal Justice.* (publ. under 1975)
- Stang-Dahl, T.: *The Emergence of the Norwegian Child Welfare Laws.* (stencil 1971)
- Stinchcombe, E.: *Institutions of Privacy in the Determination of Police Administrative Practice.* (i *American Journal of Sociology* vol. 69, sept. 1963)
- Stökken, A-M.: *Politiet i det norske samfunn.* (1974)
- Sutherland, E. & D. Cressey: *Criminology.* (1970)
- Svalastoga, K.: *Prestige, Class and Mobility.* (1959)
- Svalastoga, K. m. fl.: *Differential Class Behavior in Denmark.* (1956)
- Sveri, K.: *Kriminologi — en aktuell forskningsgren.* (i *Föreläsningar i Kriminologi*, stencil 1959)
- *Persistenta brottslingar.* (1965)
- *Brottslighet och samhällsstruktur.* (i *Festskrift till Ivar Agge*, 1970)
- *Brottslighetens volym och struktur.* (i *Samhällsförändringar och brottslighet*, 1974 a)
- *Våldet i samhället.* (i *NTfK* 1974)
- Sykes, G. & D. Matza: *Techniques of Delinquency.* (i *Wolfgang m. fl.* 1970)
- Taylor, I. m. fl.: *The New Criminology.* (1973)
- *Critical Criminology.* (1975)
- Taylor, I. & L. Taylor: *Changes in the Motivational Construction of Deviance.* (i *Catalyst* 6, 1972)
- Taylor, I. & P. Walton: *Radical Deviancy Theory and Marxism.* (i *Taylor m. fl.* 1975)
- Toch, H.: *Violent Men.* (1969)

- Trasher, F.: *The Gang*. (1928)
- Törnquist, K-E.: *Svåra återfallsbrottslingar*. (1967)
- Törnudd, P.: *The Futility of Searching for Causes of Crime*. (i *Scand. Studies in Criminology* vol. III 1971)
- Uusitalo, P.: *The Definition of Goals in Criminal Policy*. (1969)
- *Kriminologiutbildning i Finland*. (i *Rapport från det 15 Nordiska forskarseminariet arrangerat av Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi*, stencil 1973)
- Verkko, V.: *Brott mot liv och misshandelsbrott*. (1931)
- *Alkohollagstiftningens inverkan på brottsligheten i Finland*. (1944)
- Wirth, L.: *The Ghetto*. (1928)
- Vogel, J.: *Aspirationer, möjligheter och skattemoral*. (i *SOU 1970:25*)
- Vold, G.: *Theoretical Criminology*. (1958)
- Wolf, P.: *Kriminalitet og social klasse*. (i *Sociologiske Meddelelser 1957*)
- *Crime and Social Class in Denmark*. (i *The British Journal of Criminology* vol. III, 1962)
- *A Contribution to the Topology of Crime in Denmark*. (i *Scand. Studies in Criminology* vol. I, 1965)
- *Kriminologins internationella perspektiv*. (i *Åkerman Brott och straff*, 1966)
- *Sociologisk teori og kriminologisk forskning*. (i *Festskrift til Stephan Hurwitz*, 1971)
- *Vold i Danmark og Finland 1970/71*. (stencil 1972)
- Wolf, P. & E. Högh: *Kriminalitetsfrekvens og social klasse*. (i *Sociologiske Meddelelser 1958*)
- *Kriminalitet i velfærdssamfundet*. (1971)
- Wolfgang, M. m. fl.: *The Sociology of Crime and Delinquency*. (1970)
- Zorbaugh, H.: *The Gold Coast and the Slum*. (1929)